

GIV PLADS TIL LIV

En guide til at lave din egen naturhave og bidrage til mere biodiversitet.

INDHOLD

- 5** Naturhaver har stor betydning for biodiversiteten
- 6** Undgå at bruge sprøjtemidler
- 7** Undlad at gødske
- 8** Bevar/skab næringsfattig jord
- 12** Skab så stor variation som muligt
- 20** Skab gode forhold for sommerfugle og bier
- 28** Skab sammenhæng i tid
- 36** Skab sammenhæng i rum
- 40** Udsåning af hjemmehørende arter
- 43** Få mere viden

Udgivet af
Norrdjurs Kommune
Byg og Miljø
Kirkestien 1, 8961 Allingåbro

Vild med Vilje har bidraget til denne pjece med korrekturlæsning.

Udgivelsesår: 2021
Fotos er taget af Norrdjurs Kommune, Byg og Miljø, Naturteam

HEVRING SKYDETERRÆN ER ET AF DE
NATUROMRÅDER I NORDDJURS KOMMUNE, DER
HAR RIGTIG FIN NATUR.

NATURHAVER HAR STOR BETYDNING FOR BIODIVERSITETEN

Biodiversitet fylder stadig mere i medierne. Det er med god grund, da biodiversiteten er truet både lokalt, nationalt og globalt. Arterne dør ud som resultatet af menneskeskabte forandringer som intensivt landbrug, skovbrug, bebyggelse, infrastruktur osv., der fjerner arterne og deres levesteder.

Den gode nyhed er, at DU kan være med til gøre noget ved det!

I Danmark findes der ca. 1,2 millioner private haver. Hvis mange haveejere giver plads til forskellige former for liv, kan det betyde en kæmpe forskel for landets dyre- og planteliv.

Et områdes biodiversitet, også kaldt biologisk mangfoldighed, består af alle arealets livsformer som krybdyr, pattedyr, planter, svampe, bakterier, larver, fisk, fugle, og de økosystemer arterne danner med hinanden. Hvis man for alvor ønsker at fremme biologisk mangfoldighed, skal der derfor laves en helhedsorienteret indsats, som på én gang tilgodeser så mange livsformer som muligt.

Ved at følge anbefalingerne i denne pjece, kan du selv skabe en levende naturhave. Vi giver dig en række konkrete råd til, hvordan du kommer i gang.

Pjecen er lavet med inspiration fra Fredericia Kommunes pjece Vilde Haver. Norddjurs Kommune er en del af netværket Vild Med Vilje, der har bidraget med at læse korrektur på denne pjece.

God fornøjelse med havearbejdet.

UNDGÅ AT BRUGE SPRØJTEMIDLER

Sprøjtemiddel kan være et effektivt middel til at bekæmpe ukrudt, svampe og uønskede insekter i haven men hører ikke til i en naturhave.

Selvom du kun sprøjter på et afgrænset område, kan giften blive spredt af både vind, jord og vand og dermed påvirke de mange dyr, planter og økosystemer, som også findes i haven.

Hvis du undlader at bruge sprøjtemidler, vil flere naturlige planter indfinde sig i din have, ligesom du undgår at tage livet af faunaen, herunder "nyttedyr" som mariehøns, pindsvin, edderkopper og fugle.

ØVERST:
SORTSØMMET
BLØMSTERBUK PÅ
SLANGEURT

NEDERST:
MARIEHØNE

PIMPINELLEKØLLE-
SVÆRMER PÅ
BLÅMUNKE, DER
NETOP VOKSER PÅ
NÆRINGSFATTIG JORD.

UNDLAD AT GØDE

For at opnå et flot og frodigt blomsterbed eller en køkkenhave med stort udbytte tyr vi ofte til gødning.

Gødning af haven fremmer de plantearter, der er bedst til at udnytte næring ved at vokse højt og hurtigt. Det betyder, at gødning typisk favoriserer græsser og højt voksende arter som nælder og skræpper, mens naturligt lavt- og langsomt-voksende plantearter ikke har en chance for at etablere sig.

I naturen må de vilde planter klare sig med de næringsstoffer, der naturligt er til rådighed. Du kan efterligne naturen ved at undlade at gøde. Hermed vil din græsplæne eller dit blomsterbed over tid blive mere næringsfattigt og du vil få flere naturlige blomstrende urter.

Næringsfattig jord tilgodeser lavt- og langsomtvoksende planter, som mange truede og stærkt specialerede insekter er dybt afhængige af.

Du vil sandsynligvis have brug for at gøde din køkkenhave, men ved at udelade gødning af den øvrige del af haven, vil du over tid få en effekt på biodiversiteten.

LANGHORNSMØL PÅ
BLÅHAT

BEVAR/SKAB NÆRINGSFATTIG JORD

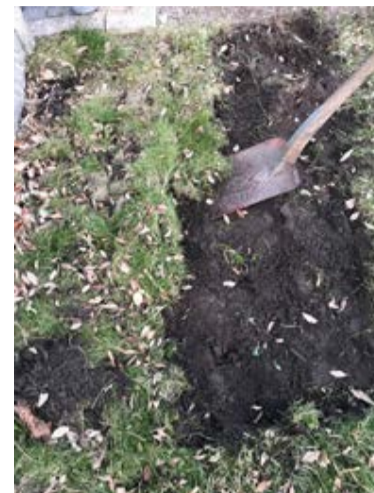
Ved at bevare/skabe næringsfattig jord i din have giver du både sommerfugle, bier og andre insekter gode leveforhold.

De fleste af jordens næringsstoffer findes typisk i de øverste 5-10-15 cm muldlag i jorden. Det betyder, at man er nødt til at fjerne det øverste jordlag for at være sikker på at få et godt resultat, når man udsår hjemmehørende plantearter, der er knyttet til næringsfattige naturområder. Dette gælder også, hvis man "bare" ønsker at lave et areal, hvor naturlige plantearter skal indvandre og klare sig i konkurrencen med andre planter.

Læs mere om hjemmehørende planter på [side 40](#).

Tykkelsen på det lag, der skal fjernes, afhænger af muldlagets tykkelse.

Muldlaget fjernes nemmest, hvis du bruger en spade til at udstikke små firkanter, der så graves af med en skovl. Du kan med fordel kompostere disse tørv i en bunke, der dækkes med tætsluttende fiberdug, så græsserne og andre planter ikke vokser igen. Sørg for at vende tørvne med den levende græsdækkede del nedad.

Komposteres græstørvne under fiberdug, får du en god kompost, der kan bruges andre steder i haven.

Du kan også bruge bunkerne med tørv til at skabe små "bakker", der orienteres mod solen, og som dækkes med sand/næringsfattig jord. Det vil mange dyr sætte pris på.

GEM ENDELIG DE STEN DU GRAVER OP AF JORDEN, DA DE KAN BRUGES AF VEKSELVARMEDYR

(LÆS MERE PÅ [SIDE 12](#)).

Når du har fjernet muldlaget iblandes den resterende jord med sand. Dette skaffes nemmest og billigst via en lokal vognmand, som måske endda kan lægge sandet der, hvor det skal anvendes.

Nogle har også succes med at genanvende det sand og grus, der ligger under havens fliser.

Du kan supplere indsatsen med at sprede kalk på jorden. Kalkning vil ikke sænke forekomsten af næringsstoffer, men vil sænke tilgængeligheden af vigtige plantenæringsstoffer som fosfor, mangan, jern og kobber.

Derfor vil kalkholdige jorde i naturen ofte rumme sjældne lavt- og langsomtvoksende planter, der er i stand til at overleve konkurrencen med planter, der kræver mere næring.

Kalkningen skal selvfølgelig gentages for at få en varig effekt.

VIDSTE DU?

På lette sandede jorde vil plantenæringsstofferne være mindre hårdt bundet, og de vil derfor hurtigt vaskes ud af jorden.

Dette gælder typisk for de haver, der ligger nær havet langs Norddjurslands nordlige og østlige kyster, men også mange andre steder i Norddjurs.

SKAB SÅ STOR VARIATION SOM MULIGT

HØJ OG LAV VEGETATION

På naturområder, der afgræsses med et passende antal dyr, vil man typisk se arealer med både lav og høj vegetation, fordi dyrene vrager visse plantearter, skider og tisser, går uden om de arealer, hvor de har lagt fækaliær og laver slidspor med åbne pletter i vegetationen. Dette skaber stor variation, som samlet tilgodeser mange forskellige dyre- og plantearter.

Du kan efterligne dette princip ved at skabe arealer med både høj og lav vegetation på din græsplæne. Anbefalingerne til hvad du kan gøre, afhænger af hvilken jordtype, der er i din have.

NÆRINGSFATTIG JORD

Hvis du bor i et område med sandet, næringsfattig jord, så har du måske allerede en plæne, hvor græsserne er blandet med vilde planter.

Du kan spotte disse arealer ved at kigge efter arealer med de største farveforskelle.

Det vil være en god ide at undlade at slå det meste af den blomsterrige del af plænen fra slutningen af maj til slutningen af september, så planterne kan nå at sætte frø og så der er nektar til insekterne en stor del af sommeren.

Du kan også skabe lidt variation ved at lave stier ind i græsset, og herved fremme planter og insekter, der er knyttet til varme og lysåbne arealer. Hvis du slår hyppigere end to gange årligt, så sørg for at slå i små mosaikker, der slås skiftevis.

Ved at slå det meste af plænen i maj måned og opsamle og fjerne græsafklippet, kan du over (lang) tid skabe næringsfattige forhold og sikre, at urter får mulighed for at overleve konkurrencen med græsserne (som beskrevet på [side 8](#)).

Gør det samme i slutningen af september, men lad her græsafklippet ligge et par dage, inden du fjerner det. På den måde kan frø fra urteagtige planter nå at blive spredt.

Lader du helt være med at klippe en lille del af græsplænen sidst på efteråret, vil dette give sommerfuglelarver eller -pupper mulighed for at overvintre på eller i planterne.

NÆRINGSRIG JORD

Består din plæne derimod af en tæt, græsdomineret, græsgrøn flade, så rummer jorden så mange næringsstoffer, at de vilde planter vil have svært ved at klare sig.

Her kan du skabe mere variation ved at fjerne græsset og lave små såbæde, hvor mulden udskiftes med sandjord, og udså frø fra vilde planter eller lade de vilde planter sprede sig ved naturlig indvandring (som beskrevet på [side 40](#)).

DAGPÅFUGLEØJE PÅ
AGERTIDSEL

BROMBÆRSPINDLER

SPIDSSNUDET FRØ

STEN

Sten bliver hurtigt varme af solen og holder længere tid på varmen. Sten begunstiger derfor særligt vekselvarme dyr, dvs. de dyr, der har brug for tilførsel af "ydre" varme for at kunne bevæge sig.

Også hulningerne i stenbunker og stensætninger har stor betydning som levested for bl.a. biller, sommerfugle, og edderkopper. Hulrummene mellem stenene bruges også af insekter, firben og padder til at overvintre i, ligesom dyrene bruger sydvendte stenoverflader til at varme sig på, når solen skinner.

Vil du lave en stendynge i din have, bør du så vidt muligt placere den, så den kan opvarmes af solen.

Stendynge etableres selvsagt uden brug af mørtel, da det fortrinsvis er mellemrummene mellem stenene, som dyrene har brug for.

DØD VEDMASSE BLIVER
HURTIGT ET GODT
LEVESTED FOR SVAMPE
OG INSEKTER.

KVASBUNKER OG DØDT VED

Mange kører typisk visne blade og døde grene på genbrugsstationen, så haven fremstår ryddelig og nydelig. I stedet kan bunker med blade og grene gøre stor gavn for biodiversiteten i din have, da bunkerne både giver føde og udgør levesteder for insekter, svampe, fugle og salamandre samt overvintringssteder for en række dyr.

Har du mulighed for at lægge kvasbunken et solfyldt sted, vil dette være optimalt, da flest arter i så fald kan få glæde af den.

En kvasbunke vil ofte fungere som et langt bedre skjul end de insekthoteller, man kan købe, da de er større og har flere og mere varierede små hulrum, som dyrene kan gemme sig i.

Lad endelig bunken ligge det samme sted år efter år, så du undgår at skade de dyr, der er flyttet ind i den. Kvaset ved bliver omsat over tid, så tilføj gerne forsigtigt nyt plantemateriale år efter år.

VETERANISERING AF TRÆER

Træer kan være igang med at dø i mange år, hvor der sker en langsom nedbrydning. De gamle nedbrudte stammer fungerer som bolig og forråds-kammer for mange arter af dyr, svampe og planter.

Fugle og flagermus bygger reder i træernes huller og sprækker, mens biller, orme og svampe bolttrer sig med at nedbryde det organiske materiale. Derfor vil døende træer ofte rumme en betydelig biodiversitet.

Så hvis du har mulighed for at lade døende træer stå på din grund, bør du endelig gøre dette.

Fældede træer er over tid også et godt levested for svampe og insekter, så lad gerne fældede træer og grene forblive i et hjørne af haven.

Du kan også forsøge dig med at "veteranisere" træer.

At veteranisere betyder, at du efterligner og selv skaber de skader, som træer naturligt får ude i naturen. Dette skaber levesteder for mange forskellige livsformer.

F.eks. kan du fjerne bark omkring grene eller ved at lave "stormskader" og "lynneslag" med motorsav. Det er vigtigt, at de påførte skader ikke slår træet ihjel, da de mange nye levesteder netop opstår, når træet hele sine sår ved at danne arvæv hen over huller og revner.

NÅR DU VETERATINERER,
EFTERLIGNER DU DE
SKADER, SOM TRÆER
NATURLIGT FÅR UDE I
NATUREN.

SKAB GODE FORHOLD FOR SOMMERFUGLE OG BIER

Vil du tiltrække sommerfugle til haven, skal der både være mad til sommerfuglelarverne og til de voksne sommerfugle. Dette indebærer, at du skal skaffe værtsplanter til sommerfuglelarverne og nektarplanter til de voksne sommerfugle.

Værtsplanter for sommerfuglelarver er ofte hjemmehørende danske arter, mens de voksne sommerfugles nektarbehov ofte (men ikke altid) kan dækkes af både hjemmehørende og importerede planter.

De mest almindelige sommerfugle klarer sig godt, da de kan anvende flere planter som værts- eller nektarplanter.

Modsat er de stærkt specialiserede sommerfuglearter ofte truede, fordi deres værts- eller nektarplanter er svære at finde ude i naturen.

Du kan læse mere om værtsplanter og nektarplanter på www.dn.dk

Der er forsvundet 2/3 af den lysåbne natur i landskabet siden 1950.

Det er markskel, småbiotoper, markveje osv. De vilde bier har behov for flerårige redepladser, hvor de kan overvintre i f.eks. gange i urørt jord.

Hvis du vil hjælpe de vilde bier i haven, skal du sikre, at der er blomstrende hjemmehørende planter i hele sæsonen, og at der er såvel blomster med korte og lange kronrør.

Derudover skal du sørge for, at der redepladser til både de jord- og hulboende biarter.

Læs mere om vilde bier på www.vildebier.dk og www.bivenlig.dk

Blomster med langt kronrør:

Primula
Ærteblomster
Roser

Blomster med kortere kronrør:

Korsblomst-familien
(f.eks. kål)
Kurvblomst-familien
(f.eks. mælkebøtter)
Skærmbloomst-familien
(f.eks. gulerod)

Krydderurter er geniale, for ud over at have stor nyttevirkning for mennesker, så har de stor tiltrækning på mange arter sommerfugle (og andre insekter).

Du kan derfor med fordel anlægge et permanent krydderurtebed i en solfyldt del af haven, og f.eks. fylde det med citron-timian og andre timian-arter, salvie, sar, isop, citron-melisse, lavendel, purløg, merian/oregano og forskellige arter af mynte.

SYDVENDTE SKRÅNINGER

En sydvendt skråning giver gode betingelser for insekter og vekselvarme dyr, der som nævnt har brug for "ydre" varme for at kunne bevæge sig.

Næringsfattig, sandet mineraljord begunstiger også en række vilde planter som merian, timian eller gul snerre.

På [side 9](#) er der en beskrivelse af, hvordan du kan lave sådan en skråning.

Du bør sørge for løbende at fjerne høje planter og græs fra skråningen, så det varme, tørre klima fastholdes.

SELV ET LILLE
KRYDDERURTEBED PÅ
EN SOLVENDT SKRÅNING
KAN TILTRÆKKE MANGE
INSEKTER.

VAND

Alle livsformer i din have er helt afhængige af vand. Dette gælder blandt andet de smådyr, der lever i vandet samt tudser, frøer og salamandere, som har brug for vandet til at holde sig våde og søge føde.

Der er mange måder at skabe plads til vand i haven. Du kan anlægge en egentlig havedam, eller du kan blot nedgrave kar, fuglebade, baljer, krukker eller lignende. Sørg under alle omstændigheder for at udlægge grene eller andre former for trædesten op til kanten, så dyret ikke drukner men kan klatre op igen. Husk også at tilføre frisk vand, at holde øje med, at "beholderen" ikke tørrer ud, og sørg for løbende at fjerne nedfaldne blade og evt. algevækst, for at vandet i hullet ikke bliver iltfattigt (og giftigt) pga. nedbrydning af organisk stof.

En havedam kan laves i mange former og størrelser, men skal helst ligge i fuld sol, så den kan blive varmet op så hurtigt som muligt. Det er også vigtigt, at brinkerne/bredderne ikke er for stejle, da mange dyr har gavn af, at det lave vand ved flade brinker opvarmes hurtigt. Lav evt. en lille stensætning i den nordlige ende af dammen, så vandet varmes hurtigere op. Udsæt ikke fisk, da fisk æder paddeæg, insekter mm.

VIDSTE DU?

VANDHULLER STØRRE END 100 M², DER HAR ET NATURLIGT DYRE- OG PLANTELIV, ER SOM HOVEDREGEL BESKYTTET AF NATURBESKYTTELSESLovens §3 ([SE SIDE 36](#)).

DU KAN LÆSE MERE OM, HVORDAN MAN LAVER OG VEDLIGEHOLDER VANDHULLER PÅ WWW.NORDDJURS.DK

GÅ PÅ OPDAGELSE PÅ INTERNETTET, HVOR DU FINDER MANGE VEJLEDNINGER TIL AT LAV FUGLEKASSER.

SE F.EKS. PÅ WWW.DOF.DK

FUGLEKASSER

Opsætning af fuglekasser er en måde at invitere fugle indenfor i haven. Dette kan være på sin plads, da mange fugle har mistet de steder i naturen, hvor de naturligt kan lave reder.

INSEKTHOTELLER

Man kan købe mange forskellige typer færdiglavede insekthoteller, der skal fungere som yngle- og evt. overvintringssteder for insekter.

Men i de fleste tilfælde vil mere naturlige levesteder være langt mere velegnede.

Dette gælder f.eks. for vilde bier og gravehvepse, der har redepladser i hulheder i jorden eller andre insekter, der bor eller overvintrer i hulheder i planter.

Du kan selv lave "insekthoteller" ved at sørge for, at du har områder i din have med sydvendte skrånninger, med sand-, sten- eller kvasbunker.

Du kan også hjælpe insekterne ved først at fjerne visne plantestængler fra dine blomsterbede om foråret, eftersom mange insekter overvintrer i disse.

Insekter har generelt meget forskellige krav til levestedet, hvilket gør det svært at lave et insekthotel, der tilgodeser alle arter. Nogle vilde bier bor og yngler dog i forholdsvis vandrette huller eller rør i plantemateriale, som man nemt kan efterligne.

BUNKER MED STEN OG KVAS ER GODE OVERVINTRINGS-
STEDER FOR
DYRENE.

SÅDAN LAVER DU ET INSEKTHOTEL TIL VILDE BIER

1

Fyld en beholder/kasse med tagrør, åbne bambuspinde og andre hule plantestængler. Luk den ene ende af rørene.

Fastgør beholderen med åbningerne mod syd eller sydøst op af en varm husvæg, så kassen holdes tør.

2

Bor min. 15 cm dybe huller på tværs af årene i dødt træ fra løvtræ (da nåltræ afgiver harpiks og danner revner).

Hullerne bør have forskellige diameter (fra 2-8 mm), for at kunne tilgodese flere arter.

3

Brug ikke plastik eller glasrør til at lave redegange, da de fyldes af fugt, der skaber mug, som skader larver og pollenforsyninger.

4

Lav flere små "bi-hoteller" og spred dem gerne ud i haven.

Kilde: Fredericia Kommunes pjese Vilde Haver

SKAB SAMMENHÆNG I TID

28

FASTHOLD UFORSTYRREDE FORHOLD

Uforstyrrede forhold over tid er endnu en særdeles vigtig faktor for biodiversiteten.

I naturen ser man typisk de mest artsrige naturområder på arealer, der har været ekstensiv drevet natur i lang tid. Du kan efterleve dette princip i din have ved år efter år at fastholde de samme små uforstyrrede pletter i din have. Har du en meget gammel have, vil det være vigtigt at bevare ældre træer, bunker, krat, bede og lignende. Laver du små nye levesteder som sten- og kvasbunker, havedamme, sydvendte skrån timer eller lignende, eller udsår du hjemmehørende plantearter, er det således helt afgørende, at arealet ikke fjernes igen efter få år.

På [side 12](#) kan du læse mere om, hvordan du skaber variation i haven. På [side 40](#) kan du læse mere om hjemmehørende planter.

MANGE INSEKTER ER
GLADE FOR HJORTETRØST.
HER SES SOMMERFUGLEN
NÆLDENS TAKVINGE.

29

LAD UKRUDTET BLOMSTRE OG SÆTTE FRØ

Du kan skabe en naturhave med kontinuitet ved at lade de vilde planter, som er gode for insekterne, forblive i din have og lade dem formere sig år efter år.

Gode arter er f.eks.:

- Blåhat
- Merian
- Hvid okseøje
- Almindelig knopurt
- Almindelig røllike
- Timian
- Hjortetrøst
- arter af Kællingetand og af Kløver og andre ærteblomster.

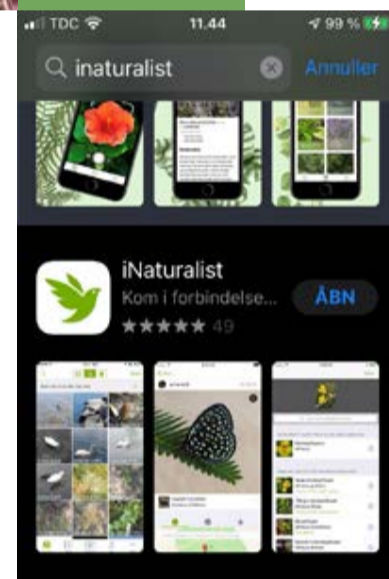

Du kan finde lister over insektvenlige planter på nettet, ligesom der for nyligt er udkommet danske håndbøger, der fortæller om, hvordan du bærer dig ad med at skabe en insektvenlig have.

GODE VÆRKTØJER

App'en iNaturalist på din smartphone er et godt værktøj til at artsbestemme dyr og planter.

Du kan herefter sikre dig, at app'en har fundet frem til det rigtige artsnavn via fotos af arterne på www.arter.dk.

SØRG FOR BLOMSTRING AF INSEKTVENLIGE PLANTER HELE SÆSONEN

Blomstrende insektvenlige planter fra det tidlige forår til godt hen på efteråret bidrager til biodiversiteten. Én måde at sikre dette på er at plante danske hvidblomstrende buske og træer i dine læhegn, f.eks. engriflet hvidtjørn, slåen, skovæble, almindelig hæg (ikke glansbladet) og mirabel.

Du kan også tilrettelægge din have, så der gennem hele insektsæsonen er blomstrende stauder eller frøplanter, så insekterne har noget at leve af. Her bør du sørge for, at du planter overvejende hjemmehørende plantearter, da det ikke er mange insekter, der vil kunne have gavn af planter, der er tilpasset vilkårene under helt andre himmelstrøg.

Vilde bier flyver typisk 200 meter, og samler kun forråd til en uge. Derfor er de særligt sårbare overfor mangel på fødeperioder. Der skal være tilgange af pollen og nektar hele yngletiden. Der skal også være sammenhængende områder, hvor de kan finde en mage, da der ellers opstår indavl og manglende spredning af arten. Vil du gøre noget ekstra for de vilde bier, kan du sætte forårsløg, eksempelvis krokus, i din græsplæne og slå uden om dem til de er afblomstret. Du kan også så hvidkløver i græsplænen. Det gør den mere grøn, og lader du det blomstre, er der pollen af højeste kvalitet til bierne.

CITRONSOMMERFUGLE ER
VILDE MED FRØKENHAT
(SELVOM DEN ER
HJEMMEHØRENDE I
SYD- OG MELLEAMERIKA)

Hjørring Kommune har i 2019 lavet en liste over hjemmehørende arter, du kan finde [her](#).

Du kan også se andre eksempler på hjemmehørende plantearter på side 18-19 i Fredericia Kommunes pjece [Vilde haver](#).

I Norddjurs Kommune kan du se fine eksempler på hvidblomstrende krat ved Glatved Strand.

BEVAR GAMLE TRÆER

Store gamle træer rummer mange former for levesteder og tilgodeser mange dyr, planter og svampe. Man har således registreret op mod 1000 forskellige arter i gamle egetræer. Dette kan f.eks. være flagermus, larver, mosser og insekter, som trives under løs bark og i hulheder, sammen med de fugle og andre dyr, som æder nogle af de dyr, der lever i træet. Ældre træer rummer levesteder, man ikke finder på yngre træer. Derfor er det vigtigt at bevare store og gamle træer.

Hvis du fælder eller beskærer et træ, kan du som tidligere nævnt også skabe mere biodiversitetsmæssig kontinuitet i din have ved at lade fældede træer og grene ligge år efter år til gavn for svampe og insekter.

BEVARING ELLER ETABLERING AF KRAT OG PLANTNING AF HJEMMEHØRENDE BUSKE

I naturen giver buske, krat og hegn ly og læ til smådyr og skaber huler, som større dyr kan opfostre deres unger eller overvintre i.

Derfor bør ældre krat i gamle haver bevares.

Mange insekter og smådyr er knyttet til overgangen mellem krat og det åbne landskab, og mange insekter har brug for varme for at komme på vingerne. Derfor vil det være godt for biodiversiteten, hvis du kan lave nogle langstrakte - f.eks. halvmåneformede - krat, der orienteres mod syd i din have.

Ønsker du at etablere et krat med vedplanter, der gavner biodiversiteten, kan følgende hjemmehørende arter f.eks. anbefales:

- Hvidtjørn
- Røn
- Hyld
- Vildæble
- Slåen
- Vrietorn
- Seljepil
- Hassel
- Navr
- Vedbend
- Kaprifolie
- Tørst

I Biplantekalenderen som findes på www.bivenlig.dk, kan man se hvornår de forskellige planter giver pollen, og hvilken kvalitet pollenet har.

Pollen og nektarkilder er ofte mere tilgængelige i hjemmehørende arter end i importerede haveplanter. Se listen med hjemmehørende arter på [side 32](#). Frugttræer tiltrækker typisk også mange insekter.

Mange forskellige arter af træer og buske sikrer, at der er føde til forskellige dyrearter i løbet af sæsonen.

En hæk kan evt. også fungere som et krat, hvis den er min. 80 cm bred, især hvis du tillader den at vokse vildt og venter med at klippe den til august/september måned.

SKAB SAMMENHÆNG I RUM

Størrelsen betyder noget. Så enkelt kan det siges, og de bedste naturområder findes da også i store sammenhængende naturområder eller naturområder, der er forbundet med korridorer. Dette skyldes, at arterne har bedre mulighed for at sprede sig, og at større arealer giver flere levesteder og et mere varieret fødegrundlag. Sammenhængende naturområder giver desuden bedre mulighed for at undslippe en evt. skadelig påvirkning i kanten af naturområdet. For dig betyder det også, at du relativt set vil få størst succes ved at efterligne natur i nærområdet, da du så vil kunne "trække arter ind" herfra.

EKSEMPLER PÅ STORE OG FINE SAMMENHÆNGENDE NATUROMRÅDER:

Forsvarets Skydeterræn ved Hevring

Tustrup-dysserne

Fuglsang Hede

Ved Fornæs

Glatved Strand

Dystrup-Ramten

Anholt

Herudover er der beskyttet natur langs stort set hele Norddjurs Kommunes kystlinje.

Det kunne også være en god idé at høre, om naboerne også er interesserede i at lave naturvenlige haver, så I på den måde kan få skabt et større areal, der kan tiltrække endnu flere vilde dyr og planter. Måske kan I lave et laug, der udveksler idéer, erfaringer, og frø fra vilde planter.

BESKYTTET NATUR

En stor del af Danmarks naturområder er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3. Dette indebærer, at tilstanden ikke må ændres, uden at kommunen har givet dispensation til dette. Hvis du anlægger et vandhul i haven, der er større end 100 m², og som får et naturligt dyre- og planteliv, kan det også blive omfattet af naturbeskyttelsesloven.

Du kan læse mere om de beskyttede naturtyper på Norddjurs Kommunes hjemmeside via dette [link](#).

PÅ APP'EN §3-NATUR-BESKYTTET NATUR KAN DU FINDE BESKYTTEDE NATURTYPER I DIT NÆROMRÅDE. SØG PÅ "BESKYTTET NATUR", DER HVOR DU HENTER APPS.

Hvis du bor i nærheden af overdrev eller heder, kan du forsøge at tiltrække nogle af arterne fra de nærliggende naturområder.

Du kan se de typiske arter her: [heder](#) og [overdrev](#).

Husk at man ikke må fjerne små firkanter med autentisk flora og svampe fra de beskyttede naturområder, mens man gerne må samle frø på offentlige naturarealer og på private arealer efter aftale med ejer.

Bortset fra søer vil det være vanskeligt at genskabe de fysiske forhold i en have, der minder om forholdene i de våde beskyttede naturtyper (ferske enge, moser og strandenge). Derfor er det anbefalingen herfra, at du nøjes med at efterligne forholdene på/i overdrev, heder eller vandhuller i din have.

Er der søer i dit nærområde, vil der typisk hurtigt kunne ske spredning af arterne herfra og ind i en havedam, hvis du laver sådan en.

HEDEOMRÅDE ØST FOR BØNNERUP STRAND

UDSÅNING AF HJEMMEHØRENDE PLANTEARTER

Biodiversiteten er især truet fordi et stort antal hjemmehørende plantearter, som mange insekter er helt afhængige af, er i kraftig tilbagegang.

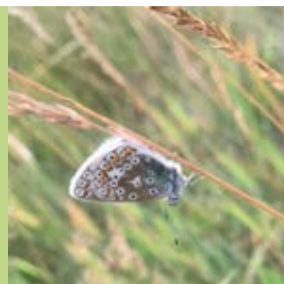
Mange steder anses udsåning af plantearter derfor som en metode til at fastholde og forøge den biologiske mangfoldighed. Dette kan fungere nogle steder, såfremt der udsås hjemmehørende plantearter på næringsfattig jord, som får lov at ligge urørt i mange år.

Udsåning er dog ikke et quick-fix, der kan redde biodiversiteten. Dette skyldes, at resultatet af udsåningen afhænger helt af jordbunden og af konkurrencen fra andre plantearter. Betydningen for insekter afhænger også af afstanden til de naturområder, hvor insekterne skal komme fra. Det mest optimale er at vente på, at vilde plantearter spredes af sig selv til dit næringsfattige såbed.

Du kan læse gode råd vedr. udsåning på Miljøstyrelsens faktablad om udsåning [her](#).

ALMINDELIG BLÅFUGL

SKRÅSTREG-BREDPANDE PÅ KNOPURT

Er der for langt til naturområder til at spredning kan foregå af sig selv, kan du indsamle og sprede frø fra "insektvenlige" plantearter fra tør natur tættest på. Frø indsamles selvsagt efter blomstring, når planterne har afsat frø, der modnes på planten. Husk at spørge lodsejeren om lov til indsamlingen.

Sørg for at sprede din indsamling af frø så planterne stadig har mulighed for at formere sig i naturområderne. Det vil være en god idé at tørre frøene inden udsåning. Mange frø kræver frost for at kunne spire, så du kan fint så dem i det sene efterår.

Hvis arealet ligger langt fra andre naturområder, kan du alternativt også udså en frøblanding med hjemmehørende vilde arter, som mange firmaer efterhånden sælger via internettet. For en god ordens skyld, bør du dog tjekke, om de arter, frøblandingene indeholder, rent faktisk også findes i Danmark.

Dette kan gøres ved at slå artsnavnene op på www.arter.dk.

VIDSTE DU?

Dyr og planter er udviklet i løbet af et langt historisk evolutionært forløb, og nogle dyr og planter har udviklet sig i et fint samspil kaldet co-evolution.

Vil du hjælpe truede insekter ved udsåning, bør du derfor udså hjemmehørende og/eller sjældne plantearter. Blåhat og arter af kællingetand er et rigtig godt sted at starte, da mange insekter har gavn af disse.

Rigtig god fornøjelse med havearbejdet!

FÅ MERE VIDEN

Kilder:

- Felt- og havestudier foretaget af Norddjurs Kommunes naturmedarbejdere (1996-2020)
- Fredericia Kommune: Vilde haver (2020)
- Hjørring Kommune: Manual for mere natur i have (2020)
- Michael Stoltze, Mona Klippenberg og Susan Trolle: Sommerfuglehave (2020)
- Anne Erland Eskildsen og Heidi Buur Holbeck, Seges: Landmanden som naturforvalter (2020)
- Rasmus Ejrnaes: Den uendelige have (2016)

Netværk:

- Facebook-gruppen: biodiversitet.dk
- Facebook-gruppen: sommerfuglehave.dk
- Vild Med Vilje: www.vildmedvilje.dk

Baggrundsviden:

- <https://www.norddjurs.dk/borger/natur-og-miljoe/natur-og-landskabsbeskyttelse/national-naturbeskyttelse>
- <https://www.norddjurs.dk/borger/natur-og-miljoe/vand/soeer-og-vandhuller>
- Hjørring Kommune: www.naturkommunen.dk (hjemmehørende arter, der ses her.)
- www.giftfri-have.dk
- www.haveselskabet.dk/danmarks-vilde-haver
- www.bieridanmark.dk
- www.vildebier.dk
- www.bivenlig.dk
- www.DOF.dk Dansk Ornitologisk Forening
- www.dn.dk/vi-arbejder-for/biodiversitet/flere-sommerfugle-i-haven
- <https://mst.dk/media/190999/inspirationsark-taenk-foer-du-saar.pdf>
- <https://haveselskabet.dk/veteraniser-dit-trae>

Redskaber:

- iNaturalist m.fl. (Bestemmelsesværktøjer på apps til smartphones)
- www.arter.dk - viden om Danmarks dyre- og plantearter og mulighed for hjælp til artsbestemmelse
- www.naturbasen.dk (Beskrivelse og fotos af naturlige dyre- og plantearter)

